TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI Sınıf-10

KONU ÂŞIK EDEBİYATI

Âşık edebiyatı, halk edebiyatının bir kolu olup Türklerin İslam medeniyetinin etkisine girmesinden sonra âşık adı verilen saz şairlerince oluşturulmuştur. İslamiyet'in Kabulünden Önceki Sözlü Edebiyat Dönemi'nin bir devamı niteliğindedir. Durum böyle olmakla birlikte âşık edebiyatının tam anlamıyla XVI. yüzyılda şekillendiği söylenebilir. Âşıklar, halk edebiyatına ait nazım biçimlerini ve bu edebiyatla özdeşleşmiş hece ölçüsünü kullanmışlardır. Dil sade, halkın kullandığı günlük konuşma dilidir. Âşık, şiirlerini saz eşliğinde ve doğaçlama bir şekilde söyler. Bunun yanı sıra özellikle XVI. yüzyıldan sonra divan edebiyatı nazım biçimlerini ve aruz ölçüsünü kullanan âşıklar da vardır. Diğer yüzyıllarda da âşık edebiyatı varlığını zenginleşerek günümüze kadar devam ettirmiş, günümüzde ise bu terim yerine daha genel bir ifadeyle halk edebiyatı terimi kullanılmaya başlanmıştır.

Âşıklık geleneğinde usta-çırak ilişkisi önemlidir. Usta âşık, saza ve söze yeteneği olan birini **çırak edinir** ve ona adım adım âşıklığı öğretir. **Mahlas edinme** âşıklıktaki ikinci adımdır. Âşıklık yolunda ilerleyen kişinin kendini yansıtan bir **mahlas seçmesi** geleneğin belirlediği bir durumdur. Kişinin "âşık" olabilmesi için **saz çalması** da gereklidir. Geleneğe göre kişinin âşık olduğunun en önemli göstergesi **bade içme** veya **rüya görme**dir. Bu durumla âşıklıkta çok sık karşılaşılır. Âşıkların bazıları, rüyalarında Hızır aleyhisselamı görüp uyanınca saz

çalıp şiir söylemeye başlamışlardır. Bazıları da yine rüyalarında pir elinden bade içerler, pirin gösterdiği sevgilinin yüzüne âşık olurlar ve böylece âşıklık makamına ulaşırlar.

KOŞMA

Koşmalar 11'li hece ölçüsü ile dörtlükler hâlinde söylenmektedir. Dörtlük sayısı 3-5 arasında değişmektedir. Kafiye düzeni abab - cccb - dddb … şeklindedir. Bazen ilk dörtlüğün kafiye düzeni değişir ve aaab/abcb şeklinde de olabilir. Koşmalarda halk edebiyatının bir özelliği olarak sade, halkın her kesiminden insanın anlayabileceği yalınlıkta bir dil kullanılır. Koşmalarda genellikle lirik konular işlenmektedir. Tüm bu özelliklere bakıldığında koşma nazım biçiminin, İslamiyet'in Kabulünden Önceki Dönem'de yer alan koşuklara benzediği söylenebilir. Koşmalar lirik söyleyişi yönüyle divan şiirindeki gazellere benzetilebilir. Koşma nazım biçimi işlediği konular yönüyle çeşitli türlere ayrılmaktadır. Sevgili, güzellik, doğa gibi bireysel temaları işleyen koşmalara güzelleme; yiğitlik, kahramanlık konularını işleyenlere koçaklama; ölen bir kişinin ardından duyulan üzüntüyü, acıyı dile getirenlere ağıt; insanların ya da toplumların aksayan yönlerini konu edinenlere ise taşlama adı verilir. Güzelleme türünün halk edebiyatındaki temsilcisi Karacaoğlan, koçaklama türününki Köroğlu, taşlamanınki Seyrâni'dir. Ağıtlar ise âşık edebiyatı nazım türlerinden olmakla birlikte daha çok anonim halk edebiyatı ürünleri olarak bilinir.

SEMAİ

8'li hece ölçüsü ve dörtlükler hâlinde söylenen veya aruzla yazılan; daha çok sevgi, doğa, güzellik konularını işleyen ve özel bir ezgisi olan âşık edebiyatı nazım biçimidir.

VARSAĞI

8'li hece ölçüsüyle, dörtlükler hâlinde (3-5 dörtlük) ve kendine özgü bir ezgiyle söylenen varsağılarda "bre, hey, behey" gibi mertçe söyleyişler dikkat çeker.

DESTAN

Genellikle 11'li hece ölçüsüyle, dörtlükler hâlinde (Dörtlüklerde sayı sınırlaması yoktur.) oluşturulur ve destanlarda savaş, yangın, sel, deprem gibi toplumu etkileyen olayların yanında ünlü kişilerin maceraları da ele alınır.

SORULAR

SORU 1:

Aşağıdaki dörtlüklerden hangisinin türü yay ayraç içinde yanlış verilmiştir?

A) Eğer girer isen Hakk'ın yoluna
Âşık isen bakma sağ u soluna
Devlet kuşu şâyet konar koluna
Kulluğa bel bağla, sultan bulunur
(Nefes)

B) Bülbülüm altın kafeste
Öter aheste aheste
Ötme bülbül yârim hasta
Ah neyleyim şu gönlüme
Hasret kaldım sevdiğime (Türkü)

C) Dünyayı gezdim dolaştım
Ayrılık gibi derd olmaz
Tatlı canımdan usandım
Ayrılık gibi derd olmaz (Koşma)

D) Şol cennetin ırmakları Akar
Allah deyü deyü
Çıkmış İslam bülbülleri
Öter Allah deyü deyü (İlahi)

E) Saçımda siyahım var
Bülbül gibi âhım var
Göz gördü gönül sevdi
Benim ne günahım var (Mâni)

Cevap: C

SORU 2:

Âşık tarzı halk edebiyatı ile ilgili aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

A) Kendisine veya bir başkasına ait şiirleri saz eşliğinde yorumlayan ya da halk hikâyeleri anlatan âşıklarca oluşturulmuş bir edebî koldur.

B) Bazı âşıklar şiir tekniği bakımından serbest şiire yönelmişlerse de asıl meyilleri hece veznindedir.

C) Âşıklar sanatlarını daha çok köyler ve kasabalar ile göçebe ya da yarı göçebe topluluklarda icra etmişlerse de şehirlerdeki kahvehanelerde, konaklarda, tekkelerde ya da panayırlarda da hünerlerini gösterme imkânı bulmuşlardır.

D) Âşıklık geleneği Osmanlı'da sınırlı sayıda insana ulaşabilen resmî eğitim ve öğretimin âşık fasılları ve hikâye anlatıcıları aracılığı ile kalabalık kitlelere ulaşmasında etkin bir rol oynamıştır.

E) Âşık edebiyatı sözlü ve yazılı olmak üzere iki kaynağa dayanmaktadır. Sözlü kaynaklar daha çok âşıkların hafızasıdır. Yazılı kaynaklar ise cönk adı verilen antolojik defterlerdir.

Cevap: B

SORU 3:

Âşıklık geleneğinde usta-çırak ilişkisi önemlidir. Usta âşık, saza ve söze yeteneği olan birini çırak edinir ve ona adım adım âşıklığı öğretir. - - - - âşıklıktaki ikinci adımdır. Âşıklık yolunda ilerleyen kişinin kendini yansıtan bir takma ad seçmesi geleneğin belirlediği bir durumdur. Kişinin "âşık" olabilmesi için - - - - yeteneğine sahip olması gereklidir. Geleneğe göre kişinin âşık olmasında - - - - veya - - - - en önemli göstergelerden biridir. Bu durumla âşıklıkta çok sık karşılaşılır.

Aşağıdakilerden hangisi bu parçadaki boşluklardan herhangi birine getirilemez?

A) bade içme
B) saz çalma
C) rüya görme
D) el alma
E) mahlas edinme

Cevap: D